

Petr Petřík, Jana Macková, Josef Fanta (eds.): Krajina a lidé

Otevřeme-li tuto útlou knížku, čeká nás mírné překvapení. Její titul totiž svádí k představě, že je především o působení krajiny na její obyvatele a o lidském vlivu na tvář krajiny, jak už kdysi vystihl Josef Holeček v úvodu ke svému dílu *Naši* (1897) a nověji revokoval i Václav Cílek. Ve skutečnosti totiž jde o bohatý a pestrý výběr krátkých článků mnoha autorů, jejichž společným jmenovatelem je snaha napravit škody, které naše krajina utrpěla během posledních dvou století a které ochuzují a znehodnocují naši přírodu a krajinu dodnes, takže jejich náprava se stává neodkladným úkolem současnosti, dokud krajina ještě je, jak konstatuje recenzent Pavel Kovář.

Abychom si udělali správnou představu o obsahu a struktuře díla, třeba předeslat, že celkem zahrnuje 47 jednotlivých příspěvků zařazených do 7 tematických okruhů – s názvy Krajina jako společné dílo našeho hospodaření a přírody, Zemědělství a půda, Lesnictví, Voda v krajině, Narušená krajina a její obnova, Plánování krajiny a její ochrana a Hospodaření v krajině a klima, je čas na změnu. Na jejich zpracování se včetně trojice editorů podílelo celkem 61 autorů! Lze říci, že jde o jakousi bilanci péče o krajinu včetně aspektů ochrany přírody, zpracovanou na vysoké odborné úrovni, jak ostatně vyzdvihují oba recenzenti – Petr Sklenička a výše zmiňovaný P. Kovář.

Vzhledem k tak bohatému obsahu shrnujícím nejrozličnější aspekty poměrně různé detaily a pokusím se o pohled na toto dílo z hlediska přírodovědce, který 50 let přednáší na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy vývoj přírody a krajiny v nejmladší geologické minulosti.

Především bych vyzdvihl úvodní příspěvek trojice editorů, který zdůrazňuje, že krajina je společným výtvozem přírody a člověka. Je to hluboká pravda, neboť tato spolupráce se rozvinula již s příchodem

neolitických zemědělců v 6. tisíciletí př. Kr. a v mnoha případech nepřeměnila původní divočinu na jednotvárnou zemědělskou krajinu, nýbrž se přičinila v souvislosti s přírodou o vznik přírodně vysoce hodnotných území, jako je třeba národní přírodní rezervace Karlštejn s pravěkým hradištěm ve svém středu, chráněná krajinná oblast Pálava nebo národní park Slovenský kras, jemuž pastýři bronzové doby vtiskli téměř balkánský ráz. Opačné příklady přinesla až nová doba, ať již jde o průmyslové devastace, jako je povrchová těžba hnědého uhlí a s ní spojený průmysl pod Krušnými horami, nebo borová, smrková a akátová mánie, která ochudila celé kraje, jak již dokládá dávný povzdech nestora české botaniky Josefa Velenovského o „Sahaře botanické“, což zřejmě také přispělo k charakteristice hercynské oblasti v Československé vlastivědě (1930, 1), kde na str. 528 čteme tento odsudek: „Její ráz je velice jednotvárný a složení floristických útvarů jejich chudé, což ještě více vyniká v nízkých pahorkatinách a územích nejušších.“

Diskutabilní v prvním tematickém okruhu jsou příspěvky týkající se typologie krajiny. Jde o téma, které se musí vypořádat s emotivním přístupem ke krajině, jež představuje jakýsi obraz (v polštíně kraj-obraz), který lidé rozmanitěho zaměření a povahy vnímají velmi různě, což ztěžuje stanovení nějaké obecné definice krajiny jakožto reálného obrazu. Stroze přírodovědná definice by měla vycházet z hmotných základů fenoménu krajina, takže by mohla znít: Krajina je výsek souše charakterizovaný určitým souborem abiotických, biotických a socioekonomických složek v určité kombinaci. Základem krajiny je geologický podklad formovaný dalšími činiteli neživé přírody, především podnebím. Tato složka v řadě případů určuje specifickou tvárnost krajiny, kde výrazně ovlivňuje obě další složky. Příkladem jsou

pískovcové oblasti severních Čech, kde se setkáváme s projevy horninového prostředí na každém kroku, takže propůjčuje krajině nezapomenutelný vzhled hluboce působící na každého citlivého návštěvníka, jak vystihl již Karel Hynek Mácha ve svém úvodu k románu *Cikáni* (1857). Jinde se setkáváme s charakteristickou kombinací všech tří složek, jak názorně ukazují Rabasovy obrazy z oblasti Džbánů, kde se střídají bílé opuky tabulových vrchů s červenými oranžicemi polí a temnou zelení chmelnic. O zvláštním koloritu Slovenského krasu jsme se již zmínili a můžeme přidat i dálkové pohledy na Středohoří, kde působnost horninového prostředí dosahuje monumentální úrovně, jak pocítil již Alexander von Humboldt.

Tímto krátkým rozbořem se dostáváme k otázce náchylnosti krajiny k různým druhům devastace. Ty se mohou nečekaně různit: tak pískovce si kromě výrazného ochuzení své bioty během bronzové doby (o něm zatím nevíme, zda bylo důsledkem změny klimatu nebo antropického narušení) zachovaly svou tvář, Český kras vzdor pravěkému osídlení i existenci více než 200 lomů vyniká dodnes svým přírodním bohatstvím, zatímco v pahorkatinách na moldanubickém krystaliniku, které zaujmají celé kraje a byly osídleny a kultivovány většinou až během středověku, dnes nacházíme velmi sporé zbytky původní přírody. Z toho plyne, že náchylnost krajiny k antropickému narušení a ochuzení je velmi různá a že v pozadí zřejmě stojí její abiotický základ.

Jak vidno, recenzovaná kniha obsahuje nejen bohatou řadu cenných informací o ozdravení naší tolik zkoušené krajiny, ale i další inspiraci k jejímu hlubšímu výzkumu a poznání.

**Academia, Praha 2017, 176 str.
Doporučená cena 325 Kč**

- 1 Utužená a vyčerpaná půda nedokáže pojmout dešťovou vodu, na polích vznikají kaluže. Foto J. Vopravil
- 2 Letní rozliv v přeplavované nivě Lužnice. Plocha nivy se využívá jako pastvina a louky pro seč. Meandrující koryto řeky mění trasu – životnost meandrů se počítá ve stovkách let. Foto D. Pithart

